

(इंग्रजीमध्ये टंकलिखित केलेल्या नायनिर्णया मराठी अनुवाद)

३ एस सी आर, सर्वोच्च न्यायालय अहवाल जानेवारी १५, १९६१

इंटरनेशनल कॉन्ट्रॉक्टर्स लिमिटेड

अपिलार्थी

वि

प्रशांत कुमार सूर

उत्तरवादी

अंतिम निकाल : अपील फेटाळण्यात आले

{ जे एल कपूर व जे सी शहा, जे जे }

याचिकाकर्ता : वकील : डी एन मुखर्जी,

प्रतिवादी वकील : एन सी चटर्जी, आर आर विस्वास, प्रतिवादी न १(अ)
and २

**विक्री: विक्रेत्याद्वारे करार नाकारणे-विशिष्ट कामगिरी साठी दावा – जर
खरेदी पैशाच्या प्रारूपनिविदाशिवाय असेल तर.**

अपील कर्त्याने प्रतीवादी कडून मालमत्ता खरेदी केली परंतु त्यानंतर लगेचच दोन वर्षांच्या कालावधीत प्रतिवादीला मालमत्ता जवळजवळ त्याच किमतीमध्ये परत करण्याचा करार झाला ज्यासाठी ती विकली गेली. ४ फेब्रुवारी १९४१ रोजी प्रतिवादीने विवादित मालमत्ता अपिल्कट्यास रु १०,०००/- ला विकली. १० फेब्रुवारी १९४३ पर्यंतच्या कालावधीत पुनर्संचानासाठी रु १०००१/-. या कराराचे संबंधित कलम ३ हे खालील प्रमाणे होते :

करारातील कलम ३ : खरीद दाराने दोन वर्षांच्या आत खरेदी पूर्ण केली पाहिजे, म्हणजे १० फेब्रुवारी १९४३ रोजी किंवा त्या पूर्वी कराराचा सार आहे, जर खरेदीदारांनी १० व्या दिवशी किंवा त्या पूर्वी फेब्रुवारी १९४३

विक्रेत्याला रु १०,००१/- ची रक्कम विक्रेत्याने खरेदीदाराच्या किमतीवर दाव्या आणि त्या मालमत्तेचे हक्क, शीर्षक आणि व्याज कोणत्याही बोजापासून मुक्त, जर असेल तर ते हस्तांतरित करण्यासाठी आणि हस्तांतरित करण्यासाठी आवश्यक असेल द्वारे तय्यार केले आहे.

विहित मुदत संपण्यापूर्वी प्रतिवादीने अपिल्कट्यांशी पत्र व्यवहार करून मान्य पुनर्वहन पूर्ण करण्याची मागणी केली आणि खरेदीचे पैसे देण्यास तय्यार असल्याचे कळवले; परंतु काही पत्रव्यवहारानंतर अपिल्कट्यांच्या वकिलांनी पुनर्वहणाचा करार पूर्णपणे नाकारला. त्यानंतर प्रतिवादीने देण्यास मान्य केलेली किमत सादर केली नाही आणि विशिष्ट कामगिरीसाठी दावा दाखल केला जो प्रतिवादीने पैसे न भरल्याच्या कारणास्तव कनिष्ठ न्यायालयाने फेटाळून लावला. उच्च न्यायालयाने या दाव्यात हुकूमनामा पारित केला.

यात असे आयोजीत (म्हंटले) की अपिल्कट्याने पुनर्वहणाचा करार पूर्णपणे नाकारला होता आणि कराराचा आपला भाग पार पाडण्यात अपयशी ठरला होता म्हणून प्रतिवादीला विशिष्ट कामगिरी साठी दावा दाखल करण्याचा अधिकार होता. विक्रीचा

करार पूर्णपणे नाकारल्याच्या प्रकरणात खरेदी च्या पैशाची औपचारिक निविदा काढणे अयोग्य होते.

संदर्भित प्रकरणे : (१) हंटर वि द्यानियल (१८४५) ४ हारे ४२० आणि चलीकानी वि जमीनदार ऑफ टूनी व इतर (१९२२) एल आर ५० आय ए ४१, वर आधारित

(२) इसमैल भाई रहीम वि आदम ओस्मान आय एल आर (१९३८) २ कलकत्ता ३३७ उल्लेखनीय

{१९५६ चे दिवाणी अपील क्रमांक २०५/१९५६ निर्णय २५-१-१९५६}

कलकत्ता उच्च न्यायालयाच्या दिनांक २६ मे १९५४ चा निर्णय व डिक््री क्रमांक १२७ वरून सदरील अपील दाखल करणेत आले. ज्या दाव्यातून हे अपील आले आहेत त्यात अपिल्कर्ता प्रतिवादी होता आणि प्रतिवादी क्रमांक १ हा वादी होता

कपूर जे :

अपील कर्त्याने प्रतीवादी कडून मालमत्ता खरेदी केली परंतु त्यानंतर लगेचच दोन वर्षांच्या कालावधीत प्रतिवादीला मालमत्ता जवळजवळ त्याच किमतीमध्ये परत करण्याचा करार झाला ज्यासाठी ती विकली गेली. ४ फेब्रुवारी १९४१ रोजी प्रतिवादीने विवादित मालमत्ता अपिल्कार्त्यास रु १०,०००/- ला विकली. १०

फेब्रुवारी १९४३ पर्यंतच्या कालावधीत पुनर्संचानासाठी रु १०००१/- या कराराचे संबंधित कलम ३ हे खालील प्रमाणे होते :

करारातील कलम ३ : खरीद दाराने दोन वर्षांच्या आत खरेदी पूर्ण केली पाहिजे, म्हणजे १० फेब्रुवारी १९४३ रोजी किंवा त्या पूर्वी कराराचा सार आहे, जर खरेदीदारांनी १० व्या दिवशी किंवा त्या पूर्वी फेब्रुवारी १९४३ विक्रेत्याला रु १०,००१/- ची रक्कम विक्रेत्याने खरेदीदाराच्या किमतीवर दाव्या आणि त्या मालमत्तेचे हक्क, शीर्षक आणि व्याज कोणत्याही

बोजापासून मुक्त, जर असेल तर ते हस्तांतरित करण्यासाठी आणि हस्तांतरित करण्यासाठी आवश्यक असेल द्वारे तय्यार केले आहे.

२६ नोव्हेंबर १९४२ रोजी प्रतिवादी क्रमांक १ च्या स्वालीसीटर ने अपिल्कट्याला पत्र लिहून सांगितले की तो प्रतिवादी रु १०००१/ भरून शक्य तितक्या लवकर खरेदी करण्यास इच्छुक आणि तय्यार आहे, त्यासोबत अभिहस्तांतरण मंजूरीसाठी पाठविण्यात आला होता परंतु हे सर्व अप्लीकट्याने निर्माण केलेल्या काही भारांच्या अधीन होते. ३० नोव्हेंबर १९४२ रोजी अपिल्कट्याच्या कंपनीच्या वकिलांनी परत लिहून सांगितले की ज्या विक्री करारावर प्रतिवादी विसंबून होते त्या कराराची तपासणी करण्यासाठी तत्काळ व्यवस्था करण्यात यावी कारण अपिल्कर्ता कंपनीच्या दप्तरामध्ये कराराची प्रत शोधू शकला नाही. पुन्हा ११ डिसेंबर १९४२ रोजी प्रतिवादीच्या

वकिलाने पत्र पाठवून म्हंटले की “ माझा पक्षकार ही खरेदी करण्यासाठी खूप उत्सुक आहे आणि त्यामुळे तुमच्या पक्षकाराच्या वतीने तुम्ही मंजूर केलेल्या संबंधित मसुदा (relative draft) कव्हेन्सच्या परताव्याची वाट पाहत संपूर्ण मोबदला पैसा त्याचा हातात पडून आहे”

१८ डिसेंबर १९४२ रोजी अपिल्कट्याच्या वकिलाचे उत्तर असे होते “ माझे पक्षकार नाकारतात की वरील परिसराच्या संदर्भात तुमच्या पक्षकारासोबत किंवा इतर कोणत्याही व्यक्तीसोबत विक्रीसाठी निष्कर्ष काढलेला किंवा वैध करार होता “

१० जून १९४३ रोजी प्रतिवादी क्रमांक १ ने विशिष्ट कामगिरीसाठी आणि व्यवहार प्रत्यक्षात गहाण असल्याच्या आधारावर विमोचनाच्या पर्यायात दावा दाखल केला. ट्रायल (खालील) न्यायालयाने १६ मे १९५० रोजी दावा

फेटाळून लावला आणि असे धरून की जाच्या आधारे हा दावा आणण्यात आला तो व्यवहार हा गहाण नसून पुनर्खरेदीच्या कराराने आणि विक्रेत्याने पैसे दिले नसल्यामुळे तो बाहेर आणि विक्रीचा होता” कराराच्या अटीनुसार व्यक्ताशीरपणे पुनर्खरेदीचा अधिकार गमावला गेला आणि त्याची विशेषतः अंमलबजावणी केली जाऊ शकली नाही” आणि या उल्लंघनाच्या जप्तीविरुध कोणताही दिलासा देण्याचा अधिकार न्यायालयाला नव्हता. वादी प्रतिवादीने उच्च न्यायालयात अपील केले आणि तेथे असे मानले गेले की प्रतिवादिनी मोबदल्याच्या रकमेची प्रत्यक्षात निविदा काढण्यात अपयशी झाल्यामुळे विशिष्ट कामगिरीसाठी दावे होत नाही कारण करार नाकारल्यानंतर अपिलार्थी निविदा ही निरुपयोगी औपचारिकता ठरली असती त्यामुळे अपीलला परवानगी देण्यात आली आणि विशिष्ट कार्याप्रदर्शनाचा दावा करण्यात आला, या निकालाच्या आणि हुकुमाच्या विरोधात या न्यायालयात अपील केले आहे.

या प्रकरणात सिद्ध झालेला पत्रव्यवहार असे दर्शवितो की जेव्हा प्रतिवादीच्या वकिलाने अपिलकर्त्याला विवादित मालमत्ता परत करण्याची आणि त्या प्रमाणे मसुदा देखील पाठवला तेव्हा अपिलकर्त्याने विक्रीसाठी कोणताही निष्कर्ष किंवा वैध करार असल्याचे नाकारले. वादात असलेल्या मालमत्तेच्या संदर्भात अपिलकर्त्याद्वारे मान्य केलेल्या कराराचा हा पूर्ण खंडन होते. मान्य केलेल्या कलम ३ द्वारे अपिलकर्त्याने सहमती दर्शविली होती. अपिलकर्त्याने करार नाकारला होता आणि त्यामुळे कराराचा भाग पार पाडण्यात अयशस्वी झाला होता म्हणून प्रतिवादीला त्याचा अंमलबजावणी साठी दावा करण्यास खुला होता, परंतु अपिलकर्त्याच्या वतीने असा युक्तिवाद करण्यात आला की प्रतिवादीने किमतीची म्हणजेच रु १०००१/- किंवा तो तसे करण्याच्या स्थितीत नव्हता आणि या प्रकरणाच्या दृष्टीने प्रतिवादीला विशिष्ट कामगिरीसाठी हुकुम मिळण्याचा अधिकार नाही. अशा प्रकारच्या प्रकरणामध्ये भरावयाच्या रकमेच्या औपचारिक निविदांचा प्रश्न उद्भवत नाही आणि निर्णय घ्यायचा प्रश्न हा आहे

की कोणतीही रक्कम प्रतिवादीच्या अधिकारात होती की नाही, परंतु अपिल्कार्त्याने निश्चितपणे आणि निर्विवादपणे त्याचा भाग पूर्ण करण्यास नकार दिला आहे का, करार केला आणि सूचित केले की निविदा केल्यास पैसे नाकारले जातील. हंटर वि ड्येनियल { १८४५ } ४ हारे ४२० मध्ये दिलेले तत्व अश्या प्रकारच्या प्रकरणांना लागू आहे. अशावेळी विग्राम व्ही सी यांनी खालीलप्रमाणे भूमिका मांडली

“ न्यायालयाची प्रथा अशी आहे की औपचारिक निविदा काढण्याची आवश्यकता नसते जेथे विधेयकात नमूद केलेल्या तथ्यावरून किंवा पुराव्यावरून असे दिसते की निविदा निव्वळ स्वरूपाची असते आणि ज्या पक्षाला ती तय्यार केली गेली होती, पैसे स्वीकारण्यास नकार दिला असता.

लॉर्ड बक मास्टर ने चलीकानी वि जमीनदार ऑफ टूनी व इतर (१९२२) एल आर ५० आय ए ४१, संदर्भित कायद्याचे हे विधान मान्य करून निरीक्षण नोंदविले “ त्यांच्या अधिपातीना वाटते की हि कायद्याची खरी आणि अचूक अभिव्यक्ती आहे आणि म्हणूनच प्रशा असा आहे की गहाण दाराच्या वतीने जे उत्तर दिले गेले ते पैसे स्वीकारण्यास स्पष्ट नकार देण्यासारखे होते का ? हे तत्व सध्याच्या दाव्यातील वस्तुस्थितीलाही लागू पडते आणि प्रश्न असा आहे की अपिल्कार्त्याच्या वतीने पाठविलेले उत्तर म्हणजे आमच्या मते कराराचे पालन करण्यास स्पष्ट नकार आहे का ?

पुढे असा युक्तिवाद करण्यात आला की खालीसीटरने दिलेली ऑफर कायदानुसार योग्य ऑफर नाही आणि म्हणून जेव्हा प्रतिवादीच्या वकिलाने अपिल्कार्त्याला कागदपत्रांची अंमलबजावणी करण्यास सांगितले तेव्हा ते तसे करण्यास बांधील नव्हते. आम्ही या प्रस्तावाला आमची संमती देण्यास अक्षम आहोत ज्या केसवर अपिल्कार्त्याच्या वकिलाने वासंबून ठेवले,

म्हणजे इस्मैल भाई रहीम वि आदम ओस्मान आय एल आर (१९३८) २ कलकत्ता ३३७, आमच्या मते या प्रकरणातील तथ्य आणि परिस्थिती यांना लागू नाही.त्या प्रकरणात असे मानले गेले की ऑफर च्या तारखेला त्यावर व्याजासह कर्ज भरण्यासाठी वकिलामार्फत वचनकर्त्याने केलेली ऑफर स्वतः च वचन देणाऱ्याला वाजवी संधी देऊ शकत नाही की वचन देणारा सक्षम आणि इच्छुक आहे, त्याचे वचन पूर्ण करा, त्या केसच्या परिस्थितीत काही विशिष्ट गोष्ट असल्याशिवाय तो केस चांगला कायदा मांडत नाही. एजंट असलेल्या स्वालीसीटरच्या माध्यमातून केलेली निविदा ही योग्य निविदा का नाही हे पाहणे अवघड आहे.

आमच्या मते उच्च न्यायालयाने योग्यरीत्या असे मानले की प्रतिवादी विशिष्ट कामगिरीसाठी हुकुमासाठी (decree) पात्र आहेत आणि म्हणून आम्ही हे अपील खर्चासहित फेटाळतो.

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

X-X-X-X